

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI
projekti Arheološkog instituta u 2014. godini

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Beograd 2017

Izdavač

Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača

Miomir Korać

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Priprema

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-010-1

SADRŽAJ

Redakcija, Uvod	5
Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ivana Stojanović, Đurđa Obradović, Istraživanje kasnoneolitskih kuća na nalazištu Slatina – Turska česma u Drenovcu: preliminarni rezultati iskopavanja u 2014. godini	15
Dragana Antonović, Praistorijsko rudarstvo na Malom šturcu: Istraživanje 2014. godine	23
Slaviša Perić, Olga Bajčev, Đurđa Obradović, Ivana Stojanović, Preliminarni rezultati zaštitnih arheoloških iskopavanja na nalazištu Lalinci kod Ljiga	30
Aleksandar Bulatović, Arthur H. Bankoff, Wayne G. Powell, Rada Gligorić, Radivoje Arsić, Vojislav Filipović, Andrea H. Mason, Rezultati arheoloških istraživanja praistorijskih objekata na lokalitetu Trojanov grad	38
Aleksandar Bulatović, Ognjen Mladenović, Zaštitna iskopavanja lokaliteta Gornjo polje u Crnoklištu kod Pirota, autoput E80 – rezultati istraživanja naselja iz gvozdenog doba	45
Ognjen Mladenović, Bojan Popović, Vojislav Filipović, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Rosulja u Suševlju kod Vladičinog Hana	55
Aleksandar Kapuran, Sinjac Polje – Belavina, zaštitna istraživanja nekropole 2014. godine i nova saznanja o starijem gvozdenom dobu Ponišavlja	61
Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2014. godine	68
Saša Redžić, Mladen Jovičić, Ilija Danković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2014. godini	77
Saša Redžić, Bebina Milovanović, Ilija Danković, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Više grobalja (Viminacijum) 2014. godine	87
Snežana Nikolić, Ljubomir Jevtović, Goran Stojić, Arheološka istraživanja prostora viminacijumskog amfiteatra u 2014. godini	93

Nadežda Gavrilović Vitas, Bojan Popović, Arheološka istraživanja na lokalitetu Zadružni dom u Skelanima (<i>Municipium Malvesatium</i>) tokom 2014. godine	99
Sofija Petković, Gordana Janjić, Sanja Stojanović, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2014. godine	107
Sofija Petković, Bojana Ilijić, Milica Mitić, Marija Jović, Dragica Bizjak, Nekropola Slog – Timacum Minus, zaštitna iskopavanja 2014. godine	113
Sofija Petković, Milica Mitić, Marija Jović, Begov most – Staničenje, zaštitna arheološka iskopavanja u 2014. godini na trasi autoputa E 80, Koridor 10 – istočni krak	121
Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2014. godini	127
Marko Popović, Stefan Pop-Lazić, Vesna Bikić, Arheološka istraživanja Beogradske tvrđave u 2014. godini	135
Vojislav Filipović, Miloš Stamenković, Beleška o arheološkom nadzoru na autoputu E-75 u 2014. godini	144
Angelina Raičković Savić, Ana Bogdanović, Keramika iz bunara sa prostora viminacijumskog amfiteatra – rezultati obrade materijala iz 2014. godine	148
Dragana Rogić, Konzervatorsko-restauratorski radovi na fragmentima zidnih slika sa arheološkog lokaliteta Amfiteatar u Viminacijumu	153
Emilija Nikolić, Zaštita i prezentacija Viminacijuma tokom 2014. godine	158
Nataša Miladinović-Radmilović, Prilog metodologiji uvrđivanja polne pripadnosti skeleta na osnovu morfoloških karakteristika pubičnog dela karlične kosti	168
Milica Tapavički-Ilić, Jelena Anđelković Grašar, Drugi međunarodni simpozijum na Viminacijumu: “The Impact of Dialogue with Visitors on – AOAM Management”, 29. septembar – 3. oktobar 2014. godine	176
Selena Vitezović, Deseti skup Radne grupe za obrađenu kost (10th Meeting of the Worked bone research group of the International Council for Zooarchaeology), Beograd, 25-30. avg. 2014.	181

Uvod

Na sednicama Naučnog veća Arheološkog instituta u 2015. i 2016. godini doneto je nekoliko odluka o budućim zbornicima serije Arheologija u Srbiji, čija se sveska za 2014. godinu nalazi pred čitaocima. Najpre, došlo je do promene uredništva, tako da će taj posao u narednom periodu umesto Dragane Antonović, Snežane Golubović i Vesne Bikić obavljati potpisnici ovog izdanja. Saradnici instituta su bili ohrabreni da u punom sastavu uzmu učešće u ispunjavanju stranica zbornika, i tome su se u najvećem broju i odazvali, na čemu im zahvaljujemo. Takođe, bilo je odlučeno da se poveća obim publikacije – što samih izveštaja sa iskopavanja, što drugih tema koje će zbornik pokrivati počev od ove sveske. Reč je o izveštajima sa rekognosciranja ili izvršenog arheološkog nadzora, ali i o prikazivanju naučnog rada na određenim temama kolega koje nisu neposredno uključene u terenska istraživanja. Uz to, od ove sveske se prikazuje i učešće instituta u međunarodnim projektima, kao i organizaciji naučnih i stručnih skupova, radionica... Uvećan obim većine tekstova i pratećeg ilustrativnog materijala bi trebalo, nadamo se, da potpunije prikaže rezultate našeg angažmana tokom jedne godine. Cilj nije bio u punoj publikaciji istraživanja, već u pravljenju proširenih izveštaja koji mogu da se koriste i u usko arheološke svrhe, ali i kao odraz delatnosti naše kuće. Osim ovih dopuna, zbornik neće trpeti promene u koncepcijskom i vizuelnom pogledu. I dalje će to biti prepoznatljivo izdanje naše kuće, pokrenuto od strane Naučnog veća i oblikovano radom prethodnog uredničkog saziva.

* * *

Tokom 2014. godine, delatnost Arheološkog instituta je, kao i u ranijem periodu, bila prilično razgranata, bez obzira da li je reč o arheološkim istraživanjima, zaštitnim ili sistematskim, vršenju daljinske prospekcije ili organizovanju i obavljanju naučnog rada. Ta godina je donela i završetak najvećeg dela obaveza u poduhvatu kakav je predstavljalo četvorogodišnje vođenje i učešće u zaštitnim arheološkim istraživanjima na trasi autoputa E 75 Koridora 10. Od velikih terenskih poslova koje obavlja institut već poslovično se ističu istraživanja Viminacijuma i njegove okoline, kao i drugih nalazišta koja se u našoj režiji istražuju već godinama i decenijama. S druge strane, saradnici Arheološkog instituta bili su angažovani na više naučnih projekata matičnog Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a učestvovali su i u međunarodnim naučnim projektima. Svedoci smo i kontinuiteta u obradi i publikovanju građe iz muzeja širom Srbije, pa ne čudi što su se naše delatnosti često ispoljavale u sadejstvu sa kolegama iz drugih kuća, iz zemlje i inostranstva. Takođe, istraživači Arheološkog instituta su učestvovali na brojnim naučnim skupovima. Iako smanjenog obima zbog ograničenih finansijskih mogućnosti, nije presahla ni izdavačka delatnost, a prema mogućnostima je vršena i razmena naših izdanja. Po ustaljenoj praksi, uvodnik će predstaviti glavne rezultate Arheološkog instituta po tezama:

Naučni projekti

Saradnici Arheološkog instituta angažovani su na sedam naučnih projekata koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, koji su različito kategorisani – osnovna istraživanja (OI) i integralna i interdisciplinarna istraživanja (III). I ovom prilikom bismo istakli da se u radu na svim tim projektima, bez obzira na kategoriju, primenjuje multidisciplinarni pristup, uz primenu savremenih metoda prospekcije i arheometrije.

Arheološki institut je nosilac četiri naučna projekta:

1. „Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije“ (OI 177020), rukovodilac dr Slaviša Perić;
2. „Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije“ (OI 177007), rukovodilac dr Ivana Popović;
3. „Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva (OI 177021)“, rukovodilac dr Vujadin Ivanišević;
4. „IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GIS-a, digitalizacije i 3D vizualizacije“ (III 47018), rukovodilac dr Miomir Korać.

Saradnici Instituta uključeni su u još tri naučna projekta, koji se realizuju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i u Istorijskom institutu u Beogradu:

1. „Bioarheologija drevne Evrope: ljudi, biljke i životinje u praistoriji Srbije“ (III 47001), rukovodilac prof. Sofija Stefanović;
2. „Kulturne promene i populaciona kretanja u ranoj praistoriji centralnog Balkana“ (OI 177023), rukovodilac prof. Dušan Mihailović;
3. „Etnogeneza Srba u srednjem veku (rani srednji vek) – Upporedna analiza istorijsko-kulturnog nasleđa, genetskog materijala i predmeta materijalne kulture sa aspekta analitičke hemije“ (III 47025), rukovodilac dr Irena Cvijanović.

Međunarodni projekti i saradnja

Arheološki institut, kao vodeća kuća sprske arheologije okrenuta naučnom istraživanju, ima živu međunarodnu saradnju. Važan deo te saradnje je i učešće u širokom spektru međunarodnih projekata, što s jedne strane omogućava unapređenje istraživačke prakse i uvođenje novih metoda u naš rad, a sa druge svedoči o svesti unutar naše kuće da je nauka nužno internacionalna, i da inostranoj naučnoj publici treba pružiti mogućnost da se u neposrednom kontaktu upozna sa dokumentima domaćih istraživanja, na paritetnoj osnovi i na obostranu korist. Kao što je to bio slučaj i ranije, priloženi popis predstavlja tek deo aktivnosti Arheološkog instituta na međunarodnoj sceni. Arheološki institut je partner u sledećim međunarodnim projektima:

1. „Arheološka istraživanja naseobinskih sistema, sahranjivanja i rudnih resursa u bron-zanom dobu severozapadne Srbije“ (Arheološki institut u Beogradu, Brooklyn College, The City University of New York i Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo);
2. „Religious, civilian and military architecture of Roman antique and late antique set-tlements on the Eastern limes between 1st and 5th century: the territory of present-day Serbia and neighbouring areas“ (2012–2016), projekat Arheološkog instituta i Dipar-timento di Storia, Disegno e Restauro dell'Architettura della Sapienza – Università di Roma (Italija),
3. „Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada“, proje- kat sistematskog istraživanja u saradnji sa Centre national de la recherche scientifique (CNRS - Francuska) i Römisch-Germanisches Zentralmuseum (RGZM - Nemačka);
4. ArchaeoLandscapes Europe, projekat Evropske unije – Culture Programme 2007–2013, pod vođstvom Römisch-Germanisches Kommission iz Frankfurta (okuplja 77 institucija iz brojnih evropskih zemalja);
5. SEE Danube Limes Brand (učesnici iz Italije, Austrije, Slovačke, Mađarske, Hrvatske, Srbije, Bugarske, Rumunije);
6. T-PAS “Tourist Promotion of the Archaeological Sites along the route from Aquileia to Viminacium”, projekat Evropske unije – Culture Programme 2007–2013 (učesnici iz Italije, Slovenije i Srbije);
7. OpenArch – internacionalna mreža arheoloških muzeja na otvorenom, projekat Evrop- ske unije koji obuhvata 11 partnera (učesnici iz Španije, Holandije, Italije, Švedske, Ne- mačke, Finske, Velike Britanije, Srbije i dr.);
8. „Die byzantinisch-awarischen Beziehungen auf Grundlage der archäologischen Hinter- lassen-schaft“ (2013–2017), projekat Römisch-Germanisches Zentralmuseum – Fors- chungsinstitut für Archäologie, Mainz (RGZM), Archäologischen Institut der Eötvös Loránd-Universität, Budapest (ELTE BTK RI), Archäologischen Institut der Ungarischen Aka- demie der Wissenschaften (MTA BTK RI), Ungarischen Nationalmuseum, Budapest (MNM) i Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissens- chaften, Nitra (SAN AI) i Arheološkog instituta.

Saradnja sa institucijama iz oblasti nauke, prosvete i kulture

Arheološki institut je i u 2014. godini saradivao sa brojnim institucijama iz inostranstva, koje su uglavnom nabrojane u prethodnom tekstu. Širina istraživačkih zahvata i naučnog de- lovanja svakako je zahtevala i plodnu saradnju sa domaćim institucijama, koja se ne ograniča- va samo na zajedničke programe arheoloških iskopavanja i obradu materijala, već i na druga istraživanja, pre svega u oblasti arheometrije (petrološke, hemijske, fizičko-hemijske analize itd). Tokom 2014. godine, saradivali smo sa nizom kuća, među kojima su: Filozofski fakultet u Beogradu – Odeljenje za arheologiju, Fakultet za fizičku hemiju u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet u Beogradu – Laboratorija za SEM-EDS, Tehnološko-metalurški fakultet u Beogradu,

Institut za nuklearne nauke „Vinča“, Institut za ispitivanje materijala IMS, Vizantološki institut SANU, Balkanološki institut SANU, Istorijski institut, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Nišu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Sremskoj Mitrovici, Narodni muzej u Beogradu, Muzej grada Beograda, Muzej Srema u Sremskoj Mitrovici, Narodni muzej u Kikindi, Zavičajni muzej u Rumi, Narodni muzej u Požarevcu, Zavičajni muzej u Knjaževcu, Zavičajni muzej u Paraćinu, Muzej Krajine u Negotinu, Narodni muzej u Nišu, Narodni muzej u Kruševcu, Narodni muzej u Leskovcu, Istraživačka stanica Petnica.

Organizacija naučnih skupova

Tokom 2014. godine, Arheološki institut je učestvovao u organizaciji i domaćinstvu jednog naučnog skupa i dve projektne radionice:

1. Deseti skup Radne grupe za obrađenu kost (“10th Meeting of the Worked bone research group of the International Council for Zooarchaeology”), održan u Beogradu od 25. do 30. avgusta 2014. godine u organizaciji Arheološkog instituta i Narodnog muzeja u Beogradu;
2. „Danube Limes Day“, u sklopu projekta „Danube Limes Brand“ – South East Europe i projekta OpenArch, održan 5. jula 2014. godine u Viminacijumu u organizaciji Arheološkog instituta;
3. Drugi međunarodni simpozijum “The Impact of Dialogue with Visitors on – AOAM Management”, održan u Viminacijumu od 29. septembra do 3. oktobra 2014. godine u okviru OpenArch projekta i organizaciji Arheološkog instituta i Arheološkog parka Viminacium.

Učešće na skupovima, predavanja, studijska putovanja

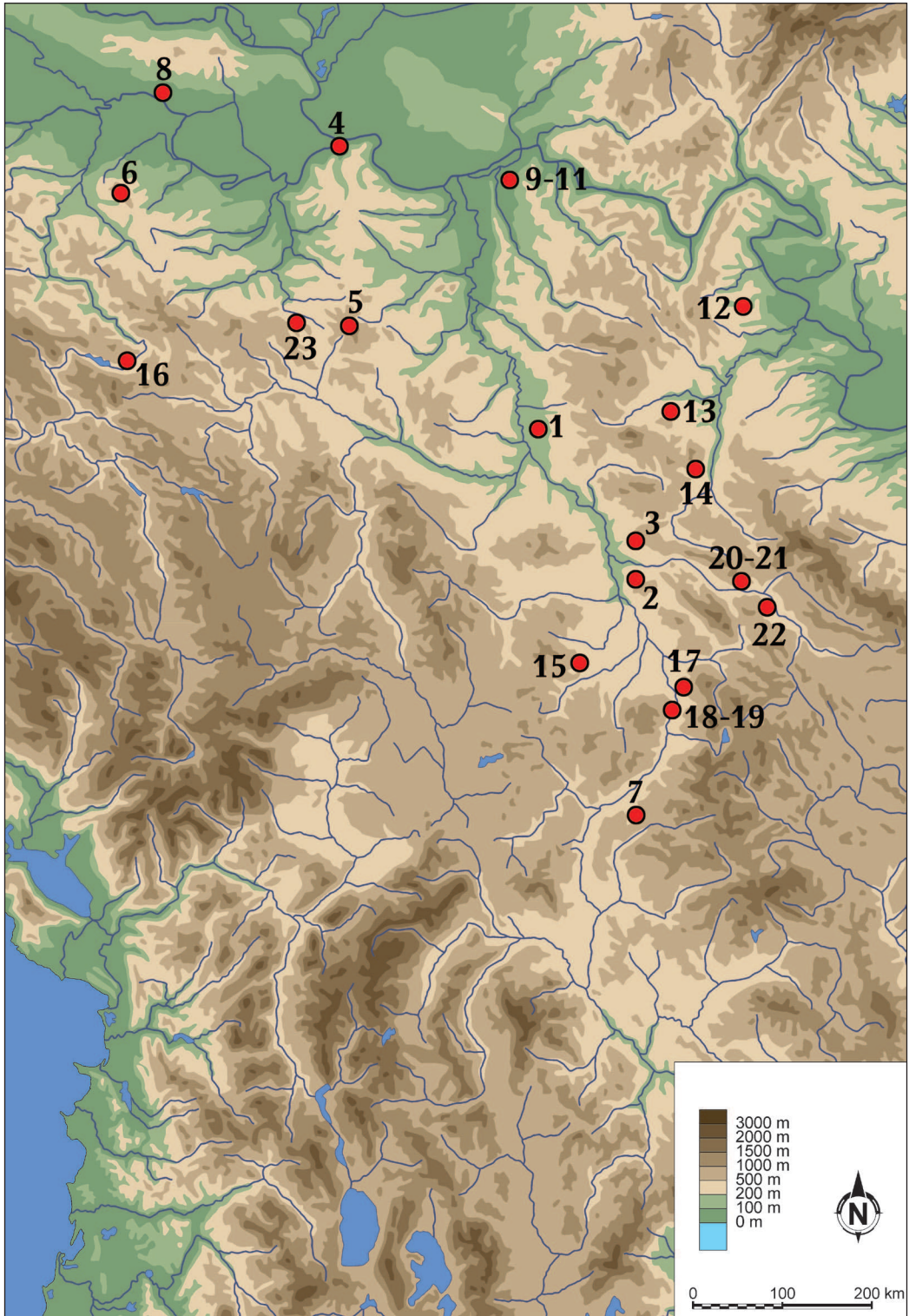
Slično prethodnim godinama, i tokom 2013. godine saradnici Arheološkog instituta su učestvovali na većem broju naučnih, stručnih i projektnih skupova, držali predavanja i obavili brojna studijska putovanja u zemlji i inostranstvu (Austrija, Francuska, Grčka, Hrvatska, Irska, Kipar, Nemačka, Rumunija, Rusija, Sjedinjene Američke Države, Turska).

Iskopavanja

U 2014. godini obavljena su brojna arheološka istraživanja. U više slučajeva reč je o nastavku višegodišnjih programa sistematskih istraživanja, uz stalne programe zaštitnih iskopavanja, pre svega onih na Viminacijumu i u okolini, i nalazišta koja su ugrožena izgradnjom putne infrastrukture:

1. Slatina – Turska česma, Drenovac (Paraćin), sistematska istraživanja u okviru projekta „Stalna arheološka radionica – srednje Pomoravlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope“, u saradnji sa Zavičajnim muzejom u Paraćinu, rukovodilac Slaviša Perić. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;

2. Bubanj, Novo selo (Niš), sistematsko istraživanje u okviru projekta „Arheološka istraživanja na lokalitetu Bubanj u Novom Selu i Velika humska čuka u Humu kod Niša“, u saradnji sa Narodnim muzejom u Nišu, rukovodilac Aleksandar Bulatović. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Grada Niša i Gradske opštine Crveni Krst;
3. Velika humska čuka, Hum (Niš), sistematsko istraživanje u okviru projekta „Arheološka istraživanja na lokalitetu Bubanj u Novom Selu i Velika humska čuka u Humu kod Niša“, u saradnji sa Narodnim muzejom u Nišu, rukovodilac Aleksandar Bulatović. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Grada Niša i Gradske opštine Crveni Krst;
4. Beogradska tvrđava (Beograd), sistematsko istraživanje Naučno-istraživačkog projekta za Beogradsku tvrđavu Arheološkog instituta, rukovodioci Vesna Bikić i Marko Popović. Istraživanje je vršeno sredstvima Sekretarijata za kulturu Skupštine grada Beograda;
5. Prljuša, Mali Šturac, Rudnik (Gornji Milanovac); sistematska istraživanja u okviru projekta „Prospekcija Malog Šturca: istraživanje praistorijskog rudarstva“, u saradnji sa Muzejom rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu, rukovodilac Dragana Antonović. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Opštine Gornji Milanovac;
6. Trojanov Grad, Cer (Šabac, Loznica); sondažno rekognosciranje u okviru projekta “Archaeological Investigation of the Settlement Systems, Burials, and Mining Resources in the Bronze Age of Northwestern Serbia”, u saradnji sa Brooklyn College, New York, rukovodioci Artur Bankof i Aleksandar Bulatović. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Bruklin koledža;
7. Kale – Krševica (Bujanovac); sistematsko istraživanje u okviru projekta „Arheološki lokalitet Kale u Krševici“, u saradnji sa Narodnim muzejom u Beogradu i Narodnim muzejom u Vranju, rukovodilac Ivan Vranić. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
8. Sirmium – Lokalitet 85 (Sremska Mitrovica); sistematsko istraživanje u saradnji sa Muzejem Srema u Sremskoj Mitrovici, rukovodioci Ivana Popović i Stefan Pop-Lazić; istraživanja vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
9. Viminacium – Amfiteatar, Kostolac (Požarevac); sistematsko istraživanje Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Centra za nove tehnologije;
10. Viminacium – Rit, Kostolac (Požarevac); zaštitno iskopavanje Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanja su vršena sredstvima TE-KO Kostolac;

11. Viminacium – Više grobalja, Kostolac (Požarevac); zaštitno iskopavanje Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanja su vršena sredstvima TE-KO Kostolac;
12. Vrelo – Šarkamen (Negotin), sistematsko istraživanje u okviru projekta „Vrelo–Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija”, u saradnji sa Muzejom Krajine u Negotinu i Zavodom za zaštitu spomenika kulture u Nišu, rukovodilac Sofija Petković. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Opštine Negotin;
13. Romuliana – Severni bedem, Gamzigrad (Zaječar); sistematsko istraživanje u saradnji sa Narodnim muzejem u Zaječaru, rukovodilac Stefan Pop-Lazić; istraživanja vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
14. Timacum Minus – nekropola Slog, Ravna (Knjaževac); sistematsko istraživanje u okviru projekta “Arheološka istraživanja, prezentacija i promocija rimskog utvrđenja i grada Timacum Minus u Ravni kod Knjaževca”, u saradnji sa Zavičajnim muzejem u Knjaževcu, rukovodilac Sofija Petković. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Opštine Knjaževac.
15. Caričin grad – Štulac (Lebane); sistematska istraživanja u okviru projekta „Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada“, u saradnji sa Narodnim muzejem u Leskovcu, Centre national de la recherche scientifique (CNRS, Francuska), i Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz (RGZM, Nemačka), rukovodioci Vujadin Ivanišević, Bernar Bavant i Rainer Schreg. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, francuskog i nemačkog partnera.
16. Zadrudni dom (Skelani), sistematsko istraživanje u saradnji sa Arheološkim muzejom Rimski municipijum iz Skelana, rukovodilac Nadežda Gavilović-Vitas. Istraživanje je vršeno sredstvima Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske;
17. Carski drum – Mala Kopašnica (Leskovac), zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 75 Koridora 10, rukovodioci Vujadin Ivanišević i Sonja Stamenković, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o.;
18. Rosulja – Suševlje (Vladičin Han), zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 75 Koridora 10, rukovodilac Vojislav Filipović, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o.;
19. Bunajevsko – Suševlje/Repište (Vladičin Han), zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 75 Koridora 10, rukovodilac Gordana Jeremić, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o.;
20. Gornjo polje – Crnoklište (Piroć); zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 75 Koridora 10, rukovodilac Aleksandar Bulatović, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o.;

21. Sinjac polje – Belavina (Bela Palanka); zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 80 Koridora 10, rukovodilac Aleksandar Kapuran, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o;
22. Begov most – Staničenje (Piroć), zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 80 Koridora 10, rukovodilac Sofija Petković, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o;
23. Lalinci (Ljig), zaštitno istraživanje u okviru projekta Zaštitnih arheoloških istraživanja na auto-putu E 763 Koridora 11, rukovodilac Slaviša Perić, investiciono istraživanje sredstvima Koridora Srbije d.o.o;
24. Autoput E75, Koridor 10, arheološki nadzor, rukovodioci Aleksandar Bulatović i Vojislav Filipović, sredstvima Koridora Srbije d.o.o.
25. Autoput E80, Koridor 10, arheološki nadzor, rukovodioci Aleksandar Bulatović i Dragan Milanović, sredstvima Koridora Srbije d.o.o.

Izdavačka delatnost

U uslovima mera štednje, izdavačka delatnost je u 2014. godini iznedrila nova izdanja u broju koji se manje-više ustalio tokom nekoliko prethodnih godina, ali je i dalje manji u odnosu na ranija vremena kada je nauka bila bolje zastupljena u državnom budžetu. Održana je dinamična izlaženja našeg glavnog glasila, Starinara, a odštampane su još dve monografije, jedna knjiga iz edicije Građa i zbornici iz ove serije za 2012. i 2013. godinu.

Periodika

- Starinar (nova serija) LXIV (2014) (urednik Slaviša Perić) – 270 str., ilustr.; 30 cm, YU ISSN 0350-0241

Serija Posebna izdanja (Monographs)

- Josip Šarić, Artefakti od okresanog kamena u starijem i srednjem neolitu na tlu Srbije – Beograd: Arheološki institut, 2014. – 299 str.: ilustr.; 30 cm. – (Posebna izdanja; 55), ISBN 978-86-80093-88-8
- Nadežda Gavrilović, Kult Herkula i Merkura u Gornjoj Meziji. I-IV vek n.e. – Beograd: Arheološki institut, 2014. – 190 str.: ilustr.; 30 cm. – (Posebna izdanja; 56), ISBN 978-86-80093-92-5

Ostala izdanja

- Aleksandar Kapuran, Praistorijski lokaliteti u severoistočnoj Srbiji (od ranog neolita do dolaska Rimljana) = Prehistoric Sites in the North-Eastern Serbia (from Early Neolithic until Roman conquest). – Beograd: Arheološki institut; Negotin: Muzej Krajine. – 239 str., ilustr.; 30 cm. – (Građa / Arheološki institut; br. 10), ISBN 978-86-80093-90-1

- Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2012. godini, priredile Dragana Antonović, Snežana Golubović, Vesna Bikić. – Beograd: Arheološki institut, 2014. – 89 str.: ilustr.; 24. cm. ISBN 978-86-80093-89-5
- Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2013. godini, urednica Dragana Antonović. – Beograd: Arheološki institut, 2014. – 98 str.: ilustr.; 24. cm. ISBN 978-86-80093-93-2

Bibliotečka razmena

Putem redovne bibliotečke razmene i poklona, biblioteka Arheološkog instituta je u 2014. godini pribavila ukupno 412 novih publikacija, od čega 185 monografija i 227 svezaka periodike. Sa žaljenjem se i ovom prilikom može primetiti da je nastavljen trend umanjenja godišnjeg priliva publikacija, što se za 2014. godinu posebno odnosi na monografije, kojih je pristiglo za preko stotinu manje nego 2011. ili 2012. godine. Koliko god da su se trudili saradnici Arheološkog instituta i naše kolege iz zemlje i inostranstva, očigledno je teško nadomestiti višegodišnju nemogućnost obavljanja redovne razmene poštom.

Redakcija

AA

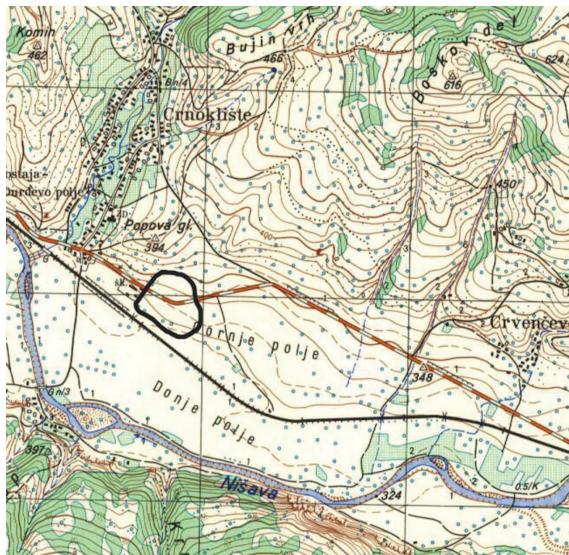
Aleksandar Bulatović, Arheološki institut Beograd
Ognjen Mladenović, Beograd

ZAŠTITNA ISKOPAVANJA LOKALITETA GORNJO POLJE U CRNOKLIŠTU KOD PIROTA, AUTOPUT E80 – REZULTATI ISTRAŽIVANJA NASELJA IZ GVOZDENOG DOBA¹

Selo Crnoklište nalazi se u Ponišavlju, oko 15 km severozapadno od Pirota. Lokalitet Gornjo polje smešten je u istočnom delu atara sela, na uzvišenoj terasi desne obale Nišave, približno 600 m od njenog današnjeg toka (sl. 1). Istraživanja južnog dela lokaliteta, ugroženog trasom autoputa E80, obavljena su 2013. godine.² Tokom pripremnih radova za izgradnju pristupnog puta koji treba da povezuje alternativni put i autoput E80 konstatovani su nalazi koji su ukazivali na to da se lokalitet širi i prema severu, te su obavljena nova zaštitna arheološka istraživanja u zoni eksproprijacije buduće saobraćajnice (sl. 2).³

Stratigrafija lokaliteta

Istraživanja su se odvijala u tri sektora koji se pružaju u pravcu zapad-istok (I-III). Broj sonde po sektorima zavisio je od širine zone eksproprijacije, pa su u sektoru I otvorene dve sonde, u sektoru II samo jedna, dok je u sektoru III otvoreno šest sonde (sl. 3). Ukupna istražena površina iznosila je oko 250 m², a relativna dubina na kojoj je konstatovana zdravica kreće se od 0,6 m (severni deo sektora III) do 3,1 m (južni deo sektora III). Prilikom istraživanja otkriveni su ostaci naselja iz starijeg gvozdеног doba i antičkog perioda. Na osnovu pokretnih nalaza, a pre svega tipoloških karakteristika keramike i metalnih nalaza, na lokalitetu su kon-

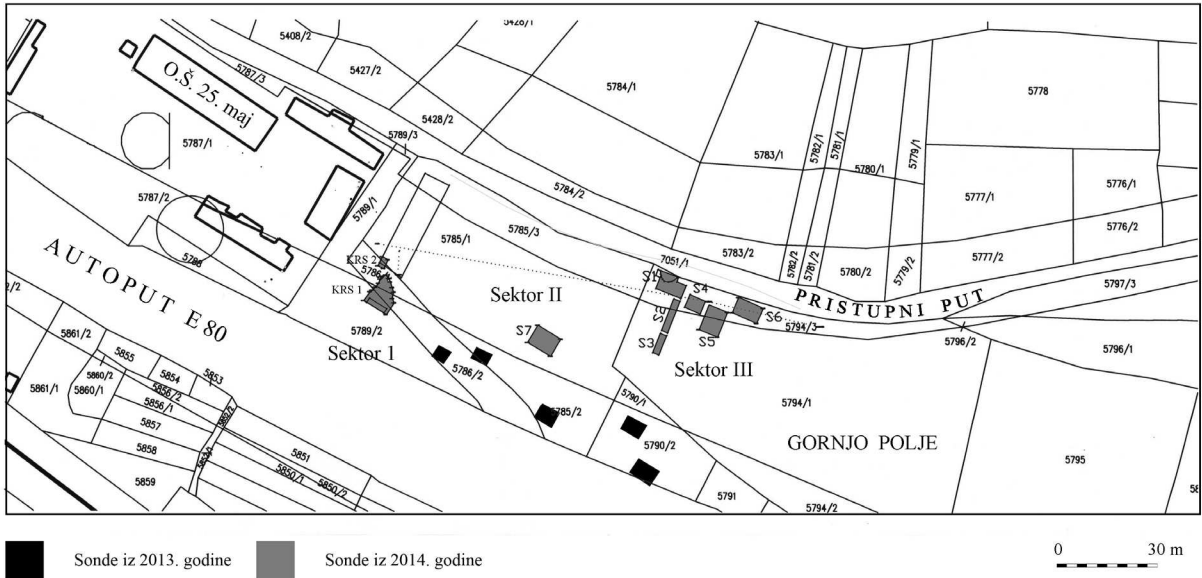

Slika 1 - Isečak iz topografske karte sa položajem lokaliteta Gornjo polje

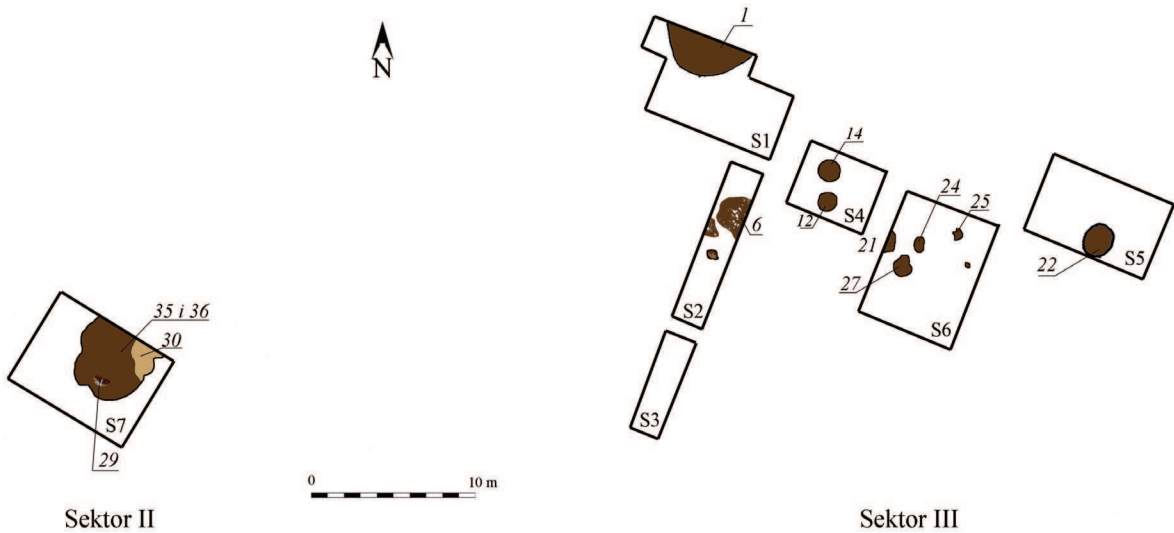
¹ Rad predstavlja rezultat rada na projektu *Arheologija Srbije: kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (br. 177020) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Zaštitna iskopavanja izvela je ekipa Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u saradnji sa Muzejem Ponišavlja u Pirotu, a rukovodilac iskopavanja bio je Predrag Pejić iz Muzeja Ponišavlja u Pirotu.

³ Zona eksproprijacije obuhvatala je prostor istočno od seoske škole „25. Maj” na parcelama 5785/4, 5785/6 i 5794 K.O. Crnoklište. Istraživanja ekipe Arheološkog instituta trajala su od juna do avgusta 2014. godine. Radovima je rukovodio Aleksandar Bulatović, a članovi ekipe bili su diplomirani arheolozi Emil Cabunac i Petar Stevanović i studenti arheologije Nina Drakulović, Gordana Topić, Ognjen Mladenović i Aleksandar Tasić.

Slika 2 - Situacioni plan lokaliteta sa sondama iz 2014. i 2013. godine

Slika 3 - Situacioni plan lokaliteta 2014. godine (sektori II i III)

statovane dve faze života u gvozdenom dobu, dok je antički horizont naseljavanja datovan u vreme I-II veka.

Tragovi naseljavanja iz antičkog perioda konstatovani su u vidu sporadičnih pokretnih nalaza u svim sektorima, zatim većih ukopa nejasne namene, sa veoma malo pokretnih nalaza, kao i površinom pokrivenom oblucima i mestimično krečnim malterom u sektoru I, u kontrolnoj rov-

sondi 1 (KRS 1). Reč je, verovatno, o južnoj periferiji antičkog naselja, jer je jača koncentracija opeke i maltera na većoj površini evidentirana oko 50-100 m severno od ugrožene zone.

Ostaci praistorijskog naselja takođe su konstatovani u svim sektorima, tj. na celom ugroženom delu lokaliteta. Zatvoreni nalazi iz ovog perioda registrovani su u sektorima II i III, dok su u sektoru I, na krajnjem zapadu istražene zone, evidentirani samo sporadični pokretni nalazi. Svi praistorijski nalazi pripadaju starijem gvozdenom dobu, iako su prilikom istraživanja 2013. godine, koja su se odvijala nešto južnije (sl. 2), otkriveni i nalazi iz neolita, odnosno starčevačke kulture.⁴

Pomenute zatvorene celine predstavlja nekoliko jama i jedna zemunica (sl. 3). Zemunica otkrivena u sektoru II je ovalne osnove, a manjim delom je zalazila u severni profil sonde (sl. 5). Dimenzije otkrivenog dela zemunice iznosile su 4,4 m x 4,3 m, a procenjuje se da je njena ukupna dužina bila oko 5,5 m. Utvrđena su dva nivoa stanovanja, odvojena podnicom od zapečene zemlje, i oba su prema stilsko-tipološkim karakteristikama keramike datovana u VI vek pre n.e.

Slika 4a-b - Objekti 24 i 27 prilikom pražnjenja

Jame se koncentrišu na istočnoj periferiji ugrožene zone lokaliteta, u sektoru III, koji se nalazi oko 30-40 m severoistočno od sonde 7 (sl. 3). Pretežno su ovalne ili kružne osnove, širine 1,2-1,7 m, dubine od 0,7 do 1,2 m. Njihov karakter nije sasvim jasan jer su bile različitih oblika, ali su u biti sadržavale slične pokretne nalaze. U jednoj jami u sondi 6 (objekat 24, sl. 4a) približno kružne osnove i vrećastog preseka, dubine oko 1 m, otkrivene su plitka posuda sa masivnom drškom (merica za cerealije?), zatim zdela, fragmenti drugih posuda, paleta žrvnja, rastirač, komadi profilisanog lepa, podni lep, pepeo i garež. Nađeni su i znatni ostaci ječma i prosa, kao i drugih biljaka (Filipović, Bulatović, Milanović 2016: 87-98). Ispuna jame je mestimično prekrivana žutom sterilnom zemljom. Prema nalazima i obliku jame pretpostavljamo da je prvenstveno služila za skladištenje cerealija, a da je sekundarno iskorišćena za odlaganje otpada, jer je ispu-

⁴ Usmeno saopštenje rukovodioca istraživanja Predraga Pejića.

njavana u više navrata. Nije, međutim, jasno zašto bi cela posuda sa masivnom drškom, kojoj je samo vrh bio okrnjen, bila odložena u “otpad”, pa pitanje namene ove jame ostaje otvoreno.

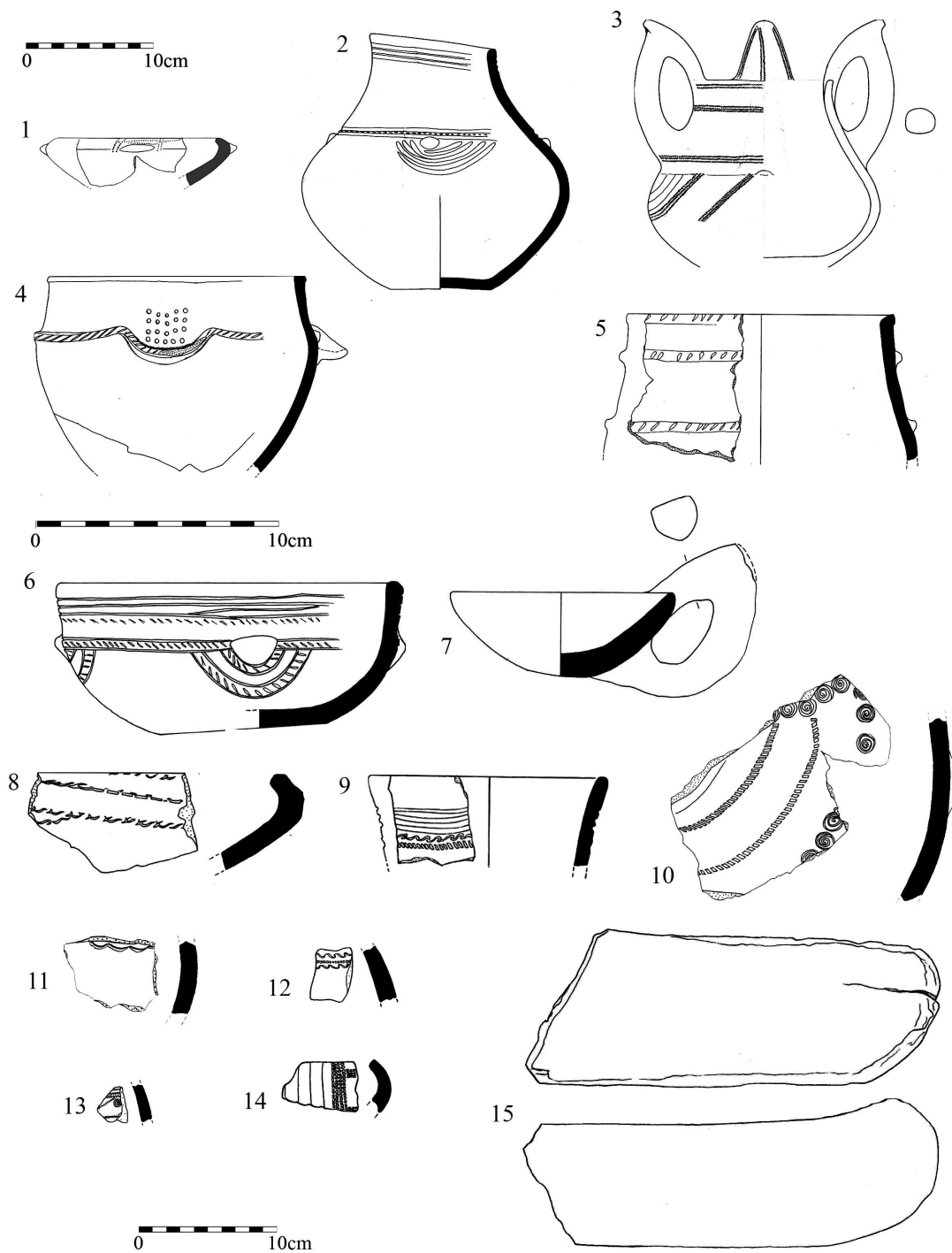
Slična jama (objekat 27, sl. 4b) istražena je neposredno pored prethodne, s njene južne strane. Sadržavala je, takođe, nekoliko fragmentovanih posuda i ulomke drugog posuđa, komade lepa, gar, i deo životinjske kosti. Slično kao i u objektu 24, ispunjena je bila mestimično pokrivena belo-žučkastom sterilnom zemljom. Ostali praiistorijski ukopi dali su slične nalaze: fragmente keramike, ponekad i cele sudove, komade lepa, delove žrvnja (T. I/15) i retko životinjske kosti, a nađen je i jedan keramički žeton.

Slika 5 - Zemunica (objekti 30, 35 i 36) u sondi 7 (sektor II)

Pokretni nalazi

Kao što je to uobičajeno, većinu pokretnih nalaza tokom istraživanja činili su fragmenti keramičkih posuda. Zahvaljujući njihovim stilsko-tipološkim osobinama i utvrđenoj horizontalnoj stratigrafiji, na lokalitetu su zastupljena dva horizonta gvozdenog doba. Stariji predstavlja keramika iz sektora III i sporadično ulomci iz površinskih slojeva u sektoru II, gde su verovatno dospeli erozijom ili obradom zemlje, budući da takva grnčarija nije evidentirana u kulturnim slojevima. Keramika iz tog horizonta je je izrađena ručno, tamnomrke ili crne boje, ređe tamnosive ili crvenkastooker boje, uglavnom glačane površine, mada ima primeraka sa priglačanom ili poliranom površinom. Stilsko-tipološke karakteristike pokazuju dominaciju zdela sa uvučenim

Slika 6 - 1-5 - objekat 27; 6-11, 15 - objekat 24; 12 - objekat 14; 13, 14 - objekat 22

fasetiranim ili kanelovanim obodom (sl. 6/1, 8, 14), zatim prisustvo kruškastih amfora (sl. 6/2, 9), kruškastih pehara sa dve kolenasto profilisane drške (sl. 6/3) i ovoidnih i loptastih lonaca sa plastičnim trakama (sl. 6/5). Izdvaja se i pomenuta plitka kalotasta šolja sa masivnom drškom (sl. 6/7). Zbog takve forme posude i konteksta nalaza u jami sa dosta cerealijske i kamenim žrvnjem, pretpostavlja se da je služila kao merica za zrnastu hranu.

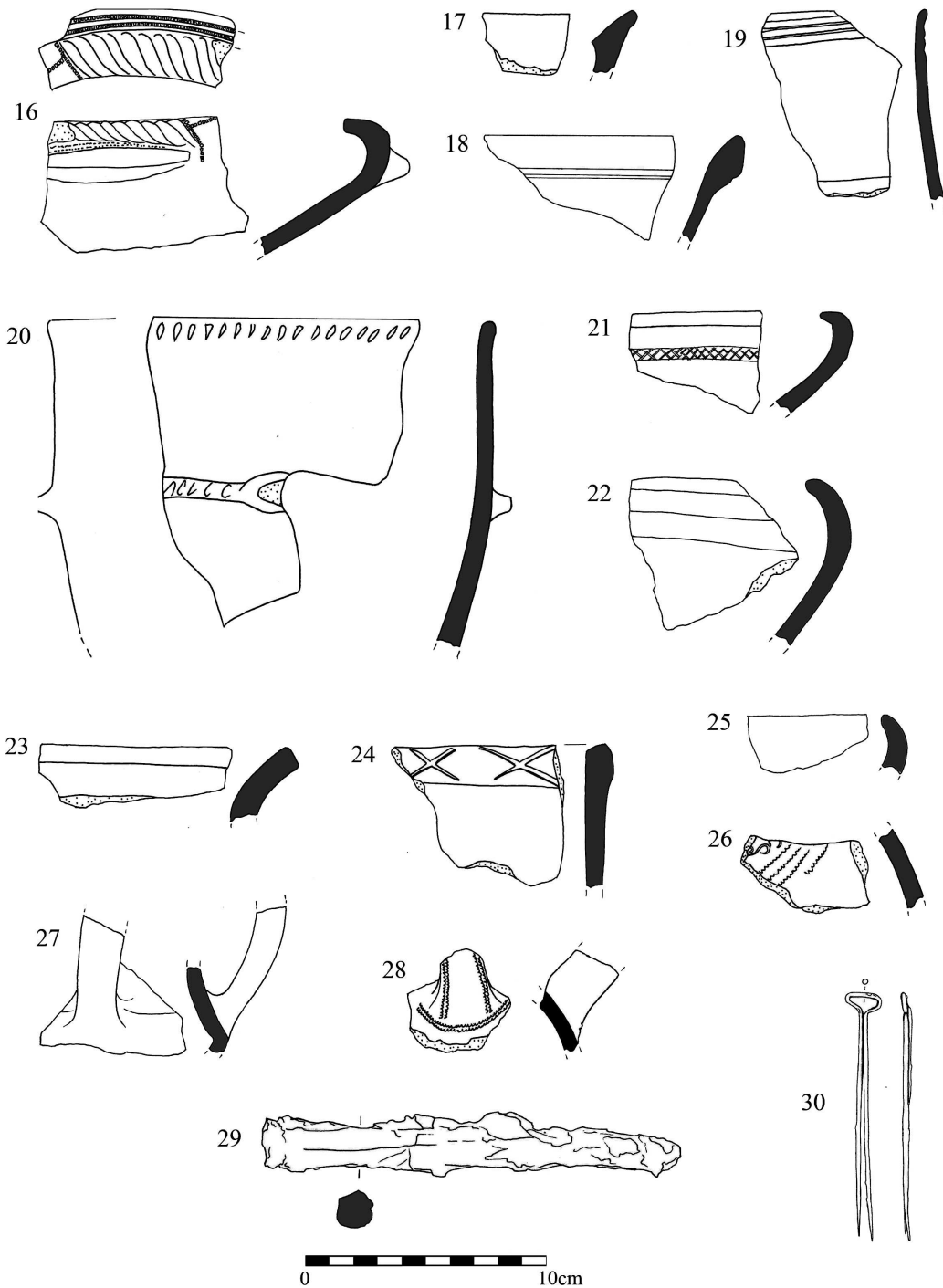
Keramika iz ovih objekata i kulturnog sloja ukrašena je lučnim, horizontalnim ili vertikalnim kanelurama (sl. 6/2, 9, 14), urezanim horizontalnim ili talasastim linijama (sl. 6/6, 11, 12), a omiljeni ornamenti su nizovi pravougaonih otisaka načinjeni nazubljenim instrumentom, u nekim slučajevima izvedeni u kombinaciji sa utisnutim koncentričnim krugovima (sl. 6/3, 9, 10, 12-14), dok se javljaju i ornamenti u vidu spojenih S motiva ili nizova uboda (sl. 6/1, 2, 6, 8, 9, 12). Na osnovu takvih stilsko-tipoloških odlika keramike, objekti iz kojih ona potiče, odnosno severni deo lokaliteta, mogli bi se opredeliti u ranu ili razvijenu fazu basarabi kulture, odnosno period Ha B3-C, tj. u vreme od IX do VII veka pre n.e (cf. Tasić 2005).

U pomenutoj zemunici u sondi 7, u sektoru III, konstatovane su dve faze stanovanja (objekat 30 - mlađa faza i objekti 35 i 36 - starija faza), odvojene podnicom od nabijene zapečene zemlje. Keramika iz obe faze ima veoma slične stilsko-tipološke karakteristike, što ukazuje na to da one pripadaju približno istom periodu, tj. da je hronološka razlika između dve faze stanovanja bila veoma mala. Uglavnom je mrke, tamnomrke ili tamnosive, ređe crne boje, priglačane ili glačane površine, a ima i primeraka sa površinom poliranom do sjaja. Izrađena je mahom ručno, ali ima i primeraka izrađenih na vitlu (sl. 7/18, 23, 27; sl. 8/32).

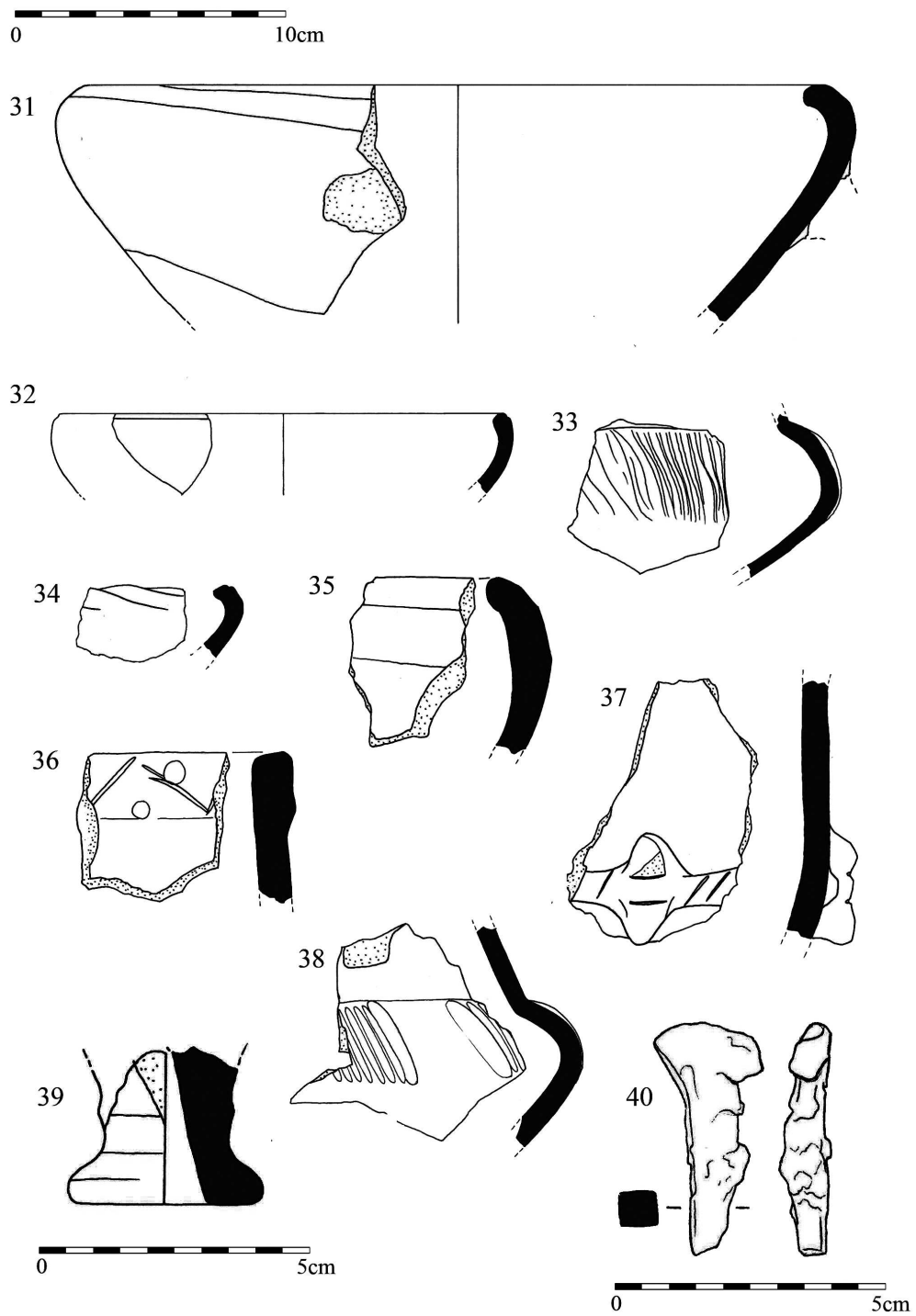
Iz starije faze potiču zdele uvučenog fasetiranog ili pak oboda sa uskim kanelurama (sl. 7/16, 21, 22, 25), poluloptaste zdele proširenog, koso zasečenog oboda (sl. 7/17), zatim amfore dugog cilindričnog ili blago koničnog vrata (sl. 7/19), bačvasti lonci ukrašeni plastičnim trakama (sl. 7/20, 24), kao i posude (amfore?) razgrnutog oboda i oštro profilisanog trbuha sa dugom lučnom drškom, izrađene na vitlu (sl. 7/18, 23, 27). Od ornamentata dominiraju uske kanelure i urezani motivi (sl. 7/16, 19, 21, 24), ali se i dalje sporadično javljaju ukrasi u vidu otisaka nazubljenim instrumentom, spojeni utisnuti S motivi, a ima i nekoliko primeraka ukrašenih tremolo linijom (sl. 7/26, 28), karakterističnom za mlađu fazu basarabi kulture. Ostale karakteristike, naročito uske kanelure, zadebljani obodi lonaca sa unakrsno urezanim linijama i glačani i polirani zidovi sudova ukazuju na zlotsku kulturu (cf. Vasić 1987: 660-665; Kapuran 2013: Pl. 1/2, 9, 1a/23, 28-35, VI/11, 12, IX/15-21).

U sloju mlađe faze zemunice preovlađuje keramika ukrašena uskim kanelurama i vertikalnim plastičnim rebrima (sl. 8/33, 38), i sporadično urezima (sl. 8/36), dok ornamenti karakteristični za basarabi kulturu nisu evidentirani. Od formi i dalje dominiraju zdele uvučenog fasetiranog ili kanelovanog oboda (sl. 8/31, 34, 35), a ima i keramike izrađene na vitlu (sl. 8/32). I u ovoj fazi se javljaju lonci ornamentisani plastičnim trakama na obodu, sa unakrsnim urezima i plastičnim rožastim ukrasima (sl. 8/36, 37).

Od ostalog materijala, u obe faze su zabeležne životinjske kosti, krupniji komadi lepa i fragmenti gvozdениh predmeta, od kojih je jedan kvadratnog preseka (sl. 7/29, sl. 8/40), a u starijoj i jedna bronzana dvojna igla sa trouglastom glavom (sl. 7/30).

Slika 7 - 16-19, 29, 30 - objekat 35; 20-28 - objekat 36

Slika 8 - 31-40 - objekat 30

Na osnovu predstavljenih nalaza ova zemunica pripada mlađem horizontu gvozdenog doba na lokalitetu, koji se prema stilsko-tipološkim odlikama keramike, a naročito putem nalaza dvojne igle može prilično sigurno datovati. Taj tip igle tip pripada 2, odnosno 3. horizontu Ha C, odnosno 6. veku pre n.e. (cf. Vasić 2003). Prema Rastku Vasiću, u istočnoj Srbiji u gvozdeno doba zastupljene su dve faze zlotske grupe – starija koja pripada 8.-7. veku pre n.e. i mlađa, koja se opredeljuje u 6. vek pre n.e (Vasić 1987: 660-661).

*

Iskopavanjima izvršenim 2014. godine ustanovljeno je da je lokalitet Gornjo polje u Crnoklištu bio nastanjen u gvozdenom dobu, a potom i u antičkom periodu. Nažalost, površina iskopavanja bila je ograničena na zonu eksproprijacije, pa ostvareni rezultati nisu merodavni u potpunosti, barem kad je u pitanju analiza horizontalne stratigrafije. U svakom slučaju, konstatovano je da je ispitani deo nalazišta bio naseljen početkom starijeg gvozdenog doba (severoistočni deo istražene zone – sektor III), a da je život (kontinuirano?) trajao do mlađe faze starijeg gvozdenog doba, odnosno 6. veka pre n.e. Iz starijeg horizonta konstatovane su isključivo jame sa mnoštvom pokretnih nalaza, prema kojima je taj deo naselja datovan u Ha B3/C, tj. u vreme 8.-7. veka pre n.e. i opredeljen u basarabi kulturu. Osim keramike, u jamama se nalazio i profilisani lep, pa se može pretpostaviti da su kuće bile građene u tehnici pletera i lepa. Pomenuto je da je u jednoj jami konstatovana veća količina ostataka ječma, i nešto manje prosa i sočiva, što je u izvesnoj meri otkrilo izvore ishrane stanovništva ovog naselja. U mlađem horizontu čije je naselje konstatovano u južnom delu ugrožene zone lokaliteta, sudeći po otkrivenim nepokretnim nalazima, stanovalo se u zemunicama sa podnicom od nabijene, zapečene zemlje. Materijalna kultura stanovnika zemunice ukazuje na zlotsku kulturnu grupu, odnosno 6. vek pre n.e.

Istraživanja ovog lokaliteta, iako ograničena na usku ugroženu zonu, bila su od izuzetnog značaja, jer su pružila podatke o stanovanju i ishrani stanovništva Ponišavlja u gvozdeno doba i dala elemente za razrešenje međusobnog odnosa basarabi i zlotske kulturne grupe, kao i preciznijeg datovanja mlađe faze starijeg gvozdenog doba na ovim prostorima.

Bibliografija:

Filipović, Bulatović, Milanović 2016 – D. Filipović, A. Bulatović, D. Milanović, Archaeobotanical analysis of two Iron Age sites in south-eastern Serbia, in: N. Miladinović-Radmilović, S. Vitezović (eds.), *Bioarchaeology in the Balkans: Methodological, Comparative and Reconstructive Studies of Lives in the Past*, Belgrade – Sremska Mitrovica 2016, 87-98.

Kapuran 2013 – A. Kapuran, Late Hallstatt pottery from North-Eastern Serbia (6th-4th century BC), *Starinar* LXIII, 23-51.

Vasić 1987 – R. Vasić, Oblast istočnog Kosova, južne Srbije i severne Makedonije, u: A. Benac (ur.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja V*, Sarajevo 1987, 673-689.

Vasić 2003 – R. Vasić, *Die Nadeln im Zentralbalkan*, *Prähistorische Bronzefunde XIII*, 11, Stuttgart 2003.

Tasić 2005 – N. Tasić, Historical picture of development of Early Iron Age in the Serbian Danube Basin, *Balcanica* XXXV, 9-11.